

IGNACIJE LOYOLA I MARTIN LUTHER U DANAŠNJOJ NJEMAČKOJ

U dvije kršćanske konfesije dolazi do promjena u posljednjem stoljeću. Dolazi do sve većeg zблиžavanja, koje se prije ne bi moglo ni zamisliti. Da bi se shvatili ti procesi, moramo se najprije vratiti natrag, u vrijeme njemačke klasike, čiji su najvažniji predstavnici svi bili protestanti i koji su se odnosili prema katoličkim shvaćanjima slično kao što su se tada katolici odnosili prema protestantskima. Tada se moglo govoriti o dva tabora. Goethe i Schiller služili su se katolicizmom kao kulisom u gotovo svim djelima, Goethe prije svega u »Faustu«, a Schiller u »Mariji Stuart«, »Djevici Orleanskoj« i nekim drugim djelima. Dublje razumijevanje katoličkog duha ne može se naći ni u jednog od dva velika njemačka pjesnika. Obojica su slijepo, bez imalo razmišljanja vjerovali u jezive priče o Španjolskoj i Filipu II kao u nešto, što se samo po sebi razumije. Te poglede naslijedili su od pseudopovijesne »crne legende« (»leyenda negra«). Tako se desilo, da su Goetheov »Egmont«, Schillerov »Don Carlos« i »Geschichte des Abfalls der Niederlande« povijesno potpuno promašena djela. Mada ta činjenica jedva može biti od utjecaja s obzirom na književnu ili stilsku vrijednost tih djela, to ostaje ipak žalosna činjenica, da je njemačkoj publici uvijek iznova sugerirana kriva slika Španjolske uz groteskno klevetanje jednog velikog španjolskog kralja, i to posebno uvjerljivo s pozornice. Pa ipak, našim pjesnicima jedva se može što predbaciti; ne može im se predbaciti ni nehatna lakovjernost. S jedne strane, »leyenda negra« počinje se u Njemačkoj širiti mnogo godina poslije njihove smrti. S druge strane, katolicizam u očima tadašnjeg protestanta bio je nešto duhovno i moralno manje vrijedno, tako da ljudima od pera kao Goetheu i Schilleru nije ni na um padalo, da posumnjaju u objektivnost povijesnih izvora, kojima su se služili. Uvjerenje i religiozni osjećaj više vrijednosti bili su toliko naivni, da se danas ne mogu ni osuditi kao prepotencija. Protestant je u katolicizmu opažao mnogo ostataka poganstva, idolopoklonstvo, obožavanje svetaca i sumnjivi moral. To shvaćanje naročito je drastično došlo do izražaja, kada je pjesnik grof Stolberg prešao na katolicizam. Njegovi pjesnički kolege, pa i Goethe, a

---

Ovaj članak poslao je za »Crkvu u svijetu, njemački pisac Hans Rheinfelder, sveuč. profesor. Gosp. Rheinfelder rođen je 1898. u Regensburgu u Bavarškoj. Od 1923. do 1925. bio je lektor njemačkog jezika na sveučilištu u Rimu. Godine 1931. postao je profesorom romanistike na sveučilištu u Münchenu. Budući da nije skitivao svojeg katoličkog osvjedočenja, pretrpio je u vrijeme nacizma raznih neugodnosti, osobito u svojem profesorskom zvanju. Od 1965. dr Rheinfelder predaje, u slobodno vrijeme, i u Pamploni, u Španjolskoj.

Među radovima prof. Rheinfeldera posebno su vrijedni i cijenjeni »Kulturni i profani jezik u romanskim zemljama«, »Starofrancuska gramatika« (2 sveska), pa radovi o Danteu, Pascalu, Cervantesu, Leopardiju, Lamartineu, Mistralu, itd. Osim toga, u raznim zemljama Evrope i Sjeverne i Južne Amerike prof. Rheinfelder održao je, od 1946. do danas, mnogo predavanja iz svoje struke.

Uredništvo

prije svega Voss, napali su ga riječima punima poruge i prezira i nisu se ustezali da se izrugaju i najsvetijim stvarima Katoličke crkve.

Toj mržnji bila je prije svega izložena udarna snaga Katoličke crkve—Družba Isusova i njezin utemeljitelj Ignacije Loyola, posebno zato, što je i sam papa tada, iz političkih razloga, raspustio Družbu. Tada se ni najplemenitiji duhovi nisu ustezali da mrtvoj Družbi dadu još i zadnji udarac. Friedrich II bio je tada jedini evropski mornah, koji se uz Katarinu II odupro raspuštanju Družbe. Friedrich II, koji nije htio da zna za predrasude, nije dao da se papinski dekret čita u njegovu kraljevstvu, što je isusovcima u Pruskoj očuvalo puno djelovanje u nastavi i dušobrižništvu. Friedrich II Veliki tada je možda mislio na Voltairea, kojega nije volio, ali mu se divio, i koji je, kao što je poznato, i pored sve svoje mržnje na kršćanstvo ostao vjeran i zahvalan svojim učiteljima, isusovcima, do svoje smrti.

Ne smije se misliti, da je romantika dovela do preokreta držanja prema isusovcima. U Njemačkoj je romantika doduše prvenstveno polkret katolika, ali simpatije prema Katoličkoj crkvi rastu u to vrijeme i u nekatalika. Ali baš ta orijentacija prema katolicizmu izaziva opet u protestanata proteste, koji ne ostaju bez odjeka na katoličkoj strani.

Tko može reći, ikada počinje dolaziti do zbližavanja ovih dvaju konfesija u Njemačkoj! Budnom promatraču, koji prati povijest Crkve i dviju konfesija, ne će izbjeći, da se ovdje u prvom redu radi o iracionalnim snagama. Da li smo previše kazali, ako ustvrdimo, da se za posljednjih sto godina u njemačkoj Crkvi s potresnom jasnoćom opaža prisutnost Duha Svetoga, Duha, koji se osjeća ondje, gdje on to želi i gdje se i ne očekuje, a i ne zna, odakle dolazi i kamo smjera?

Ta prisutnost Duha Svetoga ne može se utvrditi samo u životu Crkve, nego se javlja i u pisanju povijesti. Tu se moramo sjetiti velikog njemačkog povjesničara Leopolda von Rankea, koji je sa sebi svojstvenom savješnošću ispravio mnoge zablude, raspršio mnoge sjene ne samo u svojoj monumentalnoj povijesti papinstva (*Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten, 1834—1839*), nego i u svojim istraživanjima španjolske povijesti. Ne ćemo tvrditi, da je Ranke u svemu vidio samo istinu; on je, međutim, među velikima prvi, koji je na osnovu vlastitih proučavanja počeo sumnjati u dotadašnje prikazivanje prošlosti, on je zatim, s neumitnom i hrabrom željom da spozna istinu, istinu htio vidjeti te ju je u mnogim točkama doista i vidio. Tako stoje stvari u Njemačkoj za vrijeme Leopolda von Rankea u početku borbe protiv »leyende negre« i klevetanja Španjolske, njezinih vladara i njezinih velikana duha. Dakako, to je bio tek početak.

Pun proboj uspio je tek u početku našega vijeka bavarskom historičaru Ludwigu Pfandlu. Ranke je bio protestant, Pfandl katolik — ali su rezultati Pfandlova strastvenog istraživanja prihvaćeni i od katolika i od protestanata. Pfandl nikada nije bio ni u Španjolskoj ni u Americi. Do svojih spoznaja dolazi u toku neumorna proučavanja i dugogodišnjih istraživanja u njemačkim arhivima i bibliotekama. Ovaj pravi istraživački duh na svakom je koraku nalazio, da su stvari sa Španjolskom Filipa II

drugачije stajale nego su to prikazivali povjesničari iz triju proteklih stoljeća. Pfandla obuzima sveti gnjev. Ovaj čovjek, koji je rano umro (1942), nosio je u svojoj duši onaj viteški duh, kojemu se divio kod velikih muževa i žena španjolske, portugalske i čitave latinskoameričke povijesti. U svojem svetoj gnjevu napisao je veliko povijesno djelo o Filipu II.

Malo poslije Pfandla i Karl Vossler počeo je s ljubavlju istraživati španjolsku književnost. Toj dvojici pridružuje se i frajburški pjesnik i povjesničar Reinhold Schneider i poneki drugi istraživač, bilo profesionalno, bilo iz čiste sklonosti. Danas se možda još i ne može dovoljno jasno uočiti, koliko se držanje Nijemaca prema Španjolskoj radikalno izmijenilo pod utjecajem tih pisaca. Pod Nijemcima u ovom slučaju podrazumijevam sve, koji njemački govore i čitaju kao materinski jezik, dakle i katoličke Austrijance, a uglavnom i protestantske njemačke Švicarce.

Ovaj obrat povijesnih shvaćanja doveo je nužno i do promjene stanovišta prema isusovcima i njihovu osnivaču, tako da umjesto starih antipatija dolazi objektivnost, da ne kažem simpatije.

Taj obrat Nijemcima protestantima bio je to lakši, što se na katoličkoj strani u to vrijeme počela razrađivati posve nova slika Martina Luthera, u kojoj više nije dominirala antipatija, nego objektivnost, a možda i stanovite simpatije. Ocjena i stanovište njemačkih protestanata prema isusovcima ne mogu se posve razumjeti, ako se nema u vidu ocjena Luthera kod njemačkih katolika. Stoga se moramo pozabaviti i Lutherom kako ga vide katolici.

Protestantska historiografija XVIII i XIX stoljeća vidi u Lutheru velikog učitelja, koji je probudio poslanje Kristovo iz stoljetne zatrapanosti i koji se kao novi prorok ili apostol, osnažen Božjim blagoslovom, suprotstavio praznovjerju i poganstvu Rimske crkve. Luther je prikazivan kao veliki prorok Svemogućega. Nove protestantske crkve najčešće su dobijale ime po Kristu, evanđelistima ili po Martinu Lutheru. Druga jedna grupa protestantskih povjesničara vidi u Lutheru ne samo vjerskog, nego i nacionalnog junaka, i to naročito za vrijeme uspona Pruske, a posebno poslije ujedinjenja Njemačke pod protestantskim vodstvom. Ti povjesničari vide u Lutheru osloboditelja od rimskog jarma, osloboditelja njemačkog kršćanstva, navjestitelja nacionalnog duha u Njemačkoj, koji je prvi uveo vrijednosti njemačkog nacionalnog duha u kršćanski svijet. Luther se, dalje, slavi kao čovjek, kojemu Nijemci treba da zahvale na prijevodu Svetog pisma na njemački (što, doduše, nije istina, jer iz Lutherova vremena znamo za više od 70 raznih njemačkih prijevoda čitavog Svetog pisma). Ta nacionalno obojena slika Luthera svidjela se poslije nacional-socializmu, koji je, isključivši sve religiozne momente, gledao u Lutheru još jedino borca za narodna prava.

Na tu jednostranu sliku Luthera u XVIII i XIX st. došao je isto toliko jednostrani odgovor s katoličke strane. Ograničavam se samo na historiografiju, ne osporavajući katoličkoj apologetici i dogmatici odlučnu osudu Luthera.

Pod konac prošlog stoljeća važila je na katoličkoj strani monografija o Lutheru Austrijanca Heinricha Deniflea (»Luther und Luthertum in der

ersten Entwicklung«, 1904) kao najbolji prikaz Luthera i njegova pokreta. Ubrzo se pojavilo djelo rajnskog isusovca Hartmanna Grisarara (»Luther«, u 3 sveska, 1911/12). Oba učenjaka bili su ugledni povjesničari, koji su svoja djela napisali na osnovu vlastitih istraživanja. Pa ipak je njihova slika Luthera bila jednostrana i pogrešna u mnogim točkama. U Lutheru su obično vidjeli samo otpadnika, revolucionara i pobunjenika, sektaša i heretika, slugu egoističnih knezova. U njegovim djelima vidjeli su neplemenitost pobuda, koje su opravdavali morbidnošću njegova karaktera. Nije bilo ni čudno, da su njemački protestanti ogorčeno odbacili takva shvaćanja. Suprotnosti su pred početak I svjetskog rata bile oštre.

Stanje se naglo promijenilo u vrijeme između dva rata. Uklanjanjem njemačkih knezova, u kojima je njemačka Protestantska crkva vidjela svoje biskupe postavljene od samoga Boga, protestantska je Njemačka pozvana na reorganizaciju i religiozno osvješćivanje, koje nije mimoišlo ni nazore na Luthera. Protestantski vjernik sada je počeo odlučno odbijati da u Lutheru vidi borca za nacionalna prava Nijemaca, na čemu su inzistirali još samo oni liberalni krugovi, koji u kršćanstvu više nisu vidjeli Objavu i koji su u nacionalizmu izazvanom nespretnim Versajskim mirom nalazili nadomjestak za religiozne osjećaje.

Istodobno, dakle, u vrijeme između dva rata, pojavilo se uzbudljivo djelo minsterskog profesora teologije Josepha Lortza, katolika, rođenog Luksemburžanina (»Die Reformation in Deutschland«, 2. sveska, 1939/40). Lortz je doduše osnivao svoja istraživanja na istraživanjima Deniflea, Grisarara i drugih istraživača, ali je ipak dao posve drugu sliku Luthera, s kojom su se najednom složili katolici, ali i protestanti. Ne štedeći i ne ustežući se ni od čega, što je kao katolički teolog morao žigosati kod Luthera, Lortz je nastojao prikazati Lutherovu inicijativu kao religiozno nadahnuće. Po prvi put je jedan katolički povjesničar prikazao Luthera kao veliku religioznu ličnost. Lutherov korak, koji ga je odveo iz Katoličke crkve, prikazan je kao posljedica zatezanja katoličke reforme i očajnog stanja u papinskoj kuriji. Ne može se reći, da je od tada između katolika i protestanata vladala potpuna jednodušnost gledišta u pogledu istraživanja Luthera, ali je sigurno, da su se gledišta u pogledu Luthera znatno približila, štoviše, da su se složila u bitnim stvarima.

Paralelno s tim kretanjima znanosti ide i ocjena Luthera u životu dviju vjera. Za vrijeme dok sam ja bio đak, a to je uglavnom vrijeme prije I svjetskog rata, vidjeli smo mi katolički đaci u Lutheru nešto, što se malo razlikovalo od slike Mefistofelesa. Poneki od nas nije se ustezao da svoje protestantske kolege zadirkuje zajedljivim stihovima. Protestanti nisu ostajali dužni. Takva poruga vrijedala je protestantske školske kolege, to više, što su oni učili iz pučkih knjiga, koje su slavile Luthera ne manje nego što smo mi katolici bili navikli na čašćenje svetaca. Zadržimo se na ovoj generaciji i obratimo pažnju na nekadašnje protivnike dvadeset godina poslije, dakle početkom tridesetih godina našega stoljeća. I opet govorim o doživljaju s ljudima moje generacije u Münchenu, u jednom malom krugu katolika. Jedan protestantski ili, kako se u Njemačkoj radije kaže, evangelički teolog držao je predavanje o Lutheru. Ne sjećam se više

s koje točke gledišta je gledao na reformatora, ali se točno sjećam, da je poslije predavanja došlo do temperamentne kritike Luthera. U toku diskusije digao se benediktinac Hugo Lang, poslije opat Sv. Bonifacija u Münchenu, umro 1967, da protuslovi svome subratu, kako je katolički teolog nazvao svog protestantskog kolegu. »Mislim, da ste loše shvatili oca Luthera« — počeo je benediktinac i nastavio s vatrenom obranom Luthera, kojega je protestantski pastor prilično kritizirao. Uloge su bile izmijenjene.

Tako je ostalo do danas. Njemački protestant ne vidi više u Lutheru ličnost bez ljage, ideal, a još manje borca za narodna prava Nijemaca, nego čovjeka, koji vjeruje i koji u svijetu teških pomutnja postavlja pitanje, kako će naći svoga Boga, i koji, prisiljen od ljudi i prilika, dolazi do rezultata, kojih nije očekivao ni želio. Njemački katolik slaže se s tom slikom Luthera, s poštovanjem čita Lutherovo tumačenje Očenaša ili Magnificata, pjeva Lutherove pjesme, pa čak i onu najpoznatiju »Ein feste Burg ist unser Gott«. U najnovijem misalu nadbiskupije München, koji je izašao poslije II svjetskog rata, tiskana je jedna Lutherova pjesma, a Luther je izričito naznačen kao auctor. To nešto znači — Martin Luther počašćen i pohvaljen u jednom katoličkom njemačkom misalu, koji se daje u ruke sedmogodišnjem njemačkom đaku! Prije pola stoljeća tako nešto nije se moglo u Njemačkoj ni zamisliti.

Ovo zanimljivo slaganje dviju konfesija u pogledu jednog prilično sličnog shvaćanja Luthera jedan je od mnogobrojnih fenomena, koji ukazuju na zbližavanje podijeljenog kršćanstva. Približavanje, koje se i pored povremenih sukoba ne može poreći, jedan je od potresnih događaja u crkvenoj povijesti posljednjih sto godina. Evangeličko kršćanstvo uvijek je s naročitom ljubavlju njegovalo žed za Božjom riječi u Bibliji. Danas, poslije tridesetak godina, može se među njemačkim katolicima opaziti jak biblijski pokret, koji je nesumnjiva činjenica naših dana, iako su satovi proučavanja Biblije, koje su biskupi organizirali tridesetih godina, u mnogim crkvama često promašili uslijed ravnodušnosti mnogih nebiblijski odgojenih svećenika. Tamo, gdje nema tradicije, trebalo je da postoji potpuna poslušnost i revnost u odnosu na biskupske odredbe. Evo i druge strane — dok su evangelići čuvali poklad Svetog pisma, katolici su s naročitošću ljubavlju održali Kristove sakramente. Danas se, i opet u posljednjih tridesetak godina, može kod protestanata uočiti jak sakramentalni pokret. Do tada je u centru protestantske službe Božje bila propovijed. Svečanost zadnje večere bila je rijetka, tako da su je mnogi protestanti svetkovali možda jedino na Veliki petak. Danas je kod mnogobrojnih evangeličkih zajednica diljem čitave Njemačke zadnja večera središte službe Božje. Ukratko, u objema konfesijama živi svijest, da su *riječ i sakrament neodvojivi*, te da ne smiju nedostajati integralnom kršćanstvu. To približavanje tako je uočljivo i uzbudljivo, ljudsko učešće u njemu toliko je neznačajno, a ono tako lako svladava sav ljudski otpor, da se ne možemo oteti dojmu, da je Gospodin to približavanje i sjedinjavanje dviju kršćanskih konfesija još u ovome stoljeću namijenio kao dar našoj generaciji. Kada jednom dođe do toga, obje će konfesije dati svoje najbolje kao obol,

nijedna ne će biti osiromašena, a obje će se osjećati obogaćenima. Danas to već možemo reći sa sigurnošću. Dakako, ne namjeravam potcjenjivati teškoće, koje još postoje, ali čak i kod tako teških raznimostilaženja, kao što je, s jedne strane, Lutherovo učenje o opravdanju, a, s druge strane, katoličko učenje o neprevarljivosti papina definiranja dogmâ, čini mi se, da za to postoje i dokazi, da je danas slaganje ipak moguće, dok se jednom govorilo samo o nesporazumima, kojima su uvijek bila izložena baš centralna učenja jedne konfesije u očima druge.

Nitko se više ne će čuditi, da kod ovakva stanja stvari današnji Nijemci vide i u Ignaciju Loyoli i u Družbi, koju je on osnovao, nešto, što se znatno razlikuje od onoga, što su u njima vidjeli pred pedeset godina. I kao što smo današnje nazore Nijemaca na Luthera tražili uglavnom kod katoličkih povjesničara tako ćemo i današnja gledanja na Ignacija Loyolu tražiti prije svega kod njemačkih povjesničara evangeličke vjere. Pa ipak, ni danas ne smijemo zaboraviti, da čak i njemački katolici naših dana pristupaju sa stanovitim nepovjerenjem k isusovcima, što se odražava i u držanju prema osobi njihova osnivača. To je baština »leyende negre«, koja je u svojem planskom klevetanju španjolskog XVI stoljeća djelovala svuda bez razlike. Ova »leyenda negra« vodi porijeklo iz triju različitih mračnih izvora. To su: lična mržnja na kralja Filipa II, nacionalna mržnja moćne Španjolske i religiozna mržnja katoličke Španjolske. Svaki od ta tri izvora mogu samo ukratko prikazati. Prva dva dokumenta »leyedne negre« potječu od ljudi prljava karaktera, kojima su sudovi Filipa II bili trn u oku i koji se nisu ustezali ni od kakve klevete. To su »Relaciones« nekadašnjeg Filipova ministra Antonija Pereza, veleizdajnika, kojega je zbog mračnih poslova žigosao Gregorio Marmon u svom djelu u dva sveska (Madrid, 1947) i kojega je Ludwig Pfandl oštro osudio u svom djelu »Geschichte der spanischen Nationalliteratur in ihrer Blütezeit« (Freiburg i Br. 1929, s. 208—210). Drugi je, na žalost, Nijemac Wilhelm von Oranien, koji nam je do danas poznat uglavnom u posve krivom i pozitivnom svjetlu. Naličje »leyende negre« veličanje je hulja, samo ako su bili neprijatelji Filipa II i Španjolske. O »Apologiji« Wilhelma von Oraniena kaže Ludwig Pfandl u svojem djelu o Filipu II (München, 1938, s. 436) slijedeće: »... to sablasno djelo osvetljive laži i paklene mržnje, koje je navodno trebalo da bude apologetski spis, u stvari je postalo priznanje i mučno samoraskrinkavanje jednog od najdubioznijih karaktera svoga stoljeća.«

Drugi izvor, nacionalna mržnja, potječe iz Francuske. Neskrupulozno miješanje Karla VIII, Louisa XII i Franje I u unutrašnje poslove Italije spriječili su energično i uspješno njemački i španjolski Habzburgovci. Tvorcu nemira u Evropi, Franji I, nije ni jedno sredstvo bilo odviše prljavo, a da se ne bi moglo upotrijebiti protiv Španjolske. Tako se on nije žacao s opasnim neprijateljem s istoka, s Turcima, koji su sve više ugrožavali Evropu, sa samim islamom, sklopiti savez protiv kršćanstva. I kao vjerni sluge nacionalnog prestiža, njegovi su povjesničari iskorištavali svaku priliku, da se okome na Španjolsku, te su svjesno širili laži.

Treći nosilac »leyende negre«, vjerska mržnja, došla je uglavnom iz Engleske. Elizabeta I mrzila je za vrijeme čitavog svog života španjolskog kralja i vodila hladni rat protiv njega. Njezin otac Henrik VIII odvojio je, iz veoma neplemenitih motiva, čitavu Englesku od stare Crkve. Sama Elizabeta bila je kći jedne od četiri žene, koje je njezin otac Henrik uzео prekršivši crkveni zakon i odbacivši svoju prvu, zakonitu ženu Katarinu Aragonsku, i koje bi Henrik ubrzo otjerao ili čak dao pogubiti. Katarina Aragonska međutim bila je sestra babe Filipa II. I pored sve svoje moći Elizabeta I osjećala se nezakonitom. Stoga je osjećala postojanje Filipa II kao neko neprestano predbacivanje na račun morala crkvene politike svojega oca i svoga vlastitog držanja.

Nije čudno, da su tamne vode iz tri izvora mržnje okužile čitav svijet i trajale sve dok u našem stoljeću nije došlo do rehabilitacije Španjolske i Filipa, o čemu smo već govorili. Tako se desilo, da su u našem stoljeću ne samo njemački protestantni, nego i njemački katolici morali naučiti mnogo toga, promijeniti mnogo ustaljena mišljenja i vjerovanja. Odnos prema isusovcima nije isključen iz te revizije stanovišta.

Prva i osnovna zabuna sastojala se u tome, da je postojalo čvrsto vjerovanje, da je Ignacije Loyola organizirao svoju Družbu kao udarnu jedinicu za borbu protiv protestantizma. To vjerovanje ne sadrži ni traga istine. Kada je Ignacije Loyola osnivao Družbu, nije ni mislio na protestante. On nije imao ništa drugo na umu, nego da se suprotstavi opasnostima vremena, koje je u toku prodora renesansnog duha izgubilo svoje kršćanske vrline. Ignacije je dakle donekle djelovao iz veoma sličnih pobuda kao i Martin Luther. Jedan od prvih zadataka Družbe trebalo je da bude misioniranje muslimana Svete Zemlje. Namjera je dakle izražavala opću želju svega kršćanstva. Tko se dakle ne će čuditi, ako protestant, kojemu je Ignacije prikazivan kao neki anti-Luther, ne će htjeti ništa da zna o njemu i o njegovu radu? Samo naročito velikim duhovima uspijevalo je dignuti se iznad takvih predrasuda. Tako je npr. poznato, da se njemački filozof Leibnitz svake godine povlačio u samoću, da bi se po preporuci svetog Ignacija posvetio duhovnim vježbama. Ali Leibnitz je u svom vremenu bio iznimka.

Još u prošlom stoljeću njemački su protestanti u Ignaciju i njegovu Družbi vidjeli krvnog neprijatelja. Vjerovali su u najnevjerovatnije priče, tako da je isusovac o. Bernard Duhr uspio napisati debeli svezak »Hundert Jesuitenfabeln« (Stotinu priča o jezuitima, 1891/92). Ali dajmo riječ u tom pitanju jednom protestantskom povjesničaru Crkve, o kojemu ćemo pri svršetku ovog članka još govoriti, Walteru Niggu, profesoru ciriškog sveučilišta. On ogorčeno nabraja, što se sve nije pričalo i lagalo o Ignaciju Loyoli. »Na njega se sručila bujica najernjih načina neshvaćanja; sumnjičenja, jal kao da su bili njegova sudbina. Opisivan je kao prepredenjak, koji je uveo vojnu disciplinu u vjerski odgoj, da bi mladog čovjeka uspio dobiti u svoje šalke. Nazivan je rođenim intrigantom, koji je u svojoj Družbi vladao kao diktator. Ignacije je opisivan kao opsjednuti fanatik, čije djelo donosi novi mrač Evropsi. Prikazivan je kao neman, podmetane su mu nesuvisle misli, tako da je ovaj Biskajac ponovno i ponovno osvjet-

ljivan u istome svjetlu... Čak i unutar katolicizma Ignacije je dugo vremena bio centar diskusija, a to je samo učvršćivalo protestante u njihovim rezervama prema njemu.« Toliko kaže Walter Nigg.

Svršetkom prošlog stoljeća bilo je, međutim, već protestantskih povjesničara, koji su znali baciti spontan pogled na Družbu i osnivača, te su uspješno nastojali otkriti naročiti karakter Družbe. Pa ipak, teško je u nizu knjižičkih radova izdvojiti najkarakterističniji. Svaki izbor izgledat će pristran, a ja ne ću tvrditi, da su djela i primjeri, koje ću ja citirati, doista najbolji te da se ne mogu nadomjestiti boljima.

Počnimo jednim dobronamjernim djelom jednog starijeg istraživača. Godine 1885. objavljeno je u Halleu u spisima Društva za povijest reformacije djelo o Ignaciju Loyoli iz pera Eberharda Gotheina, jednog od vodećih povjesničara kulture svoga vremena. To djelo nadahnuto je istom znanstvenom ozbiljnošću kao i povijest papinstva Leopolda von Rankea, na koju se Gothein svjesno oslanja. Ali i pored sve dobronamjernosti, u tom se djelu ipak još osjeća samosigurno, nadmoćno protestantsko držanje, koje je dalo pečat službenoj Njemačkoj i u mnogim znanostima između 1871. i 1914. To je epoha, u kojoj su njemački katolici bili, tako rekavši, duhovno stiješnjeni u ghetto, što je dalo neobičnih plodova obrambenog žara, ali punog osjećaja manje vrijednosti.

Čijenične neistine bez kojih nije Gotheinovo djelo, nalazimo upravo ondje, gdje im se sam auktor najmanje nada i gdje govori iz uvjerenja, koje se samo po sebi razumije. Samo jedan primjer ilustrirat će ovo držanje. Evo kako uspoređuje Gothein Luthera i Ignacija: »U čitavoj novijoj povijesti nema slučaja, da se potomstvo toliko vjerno drži puta, koji je samo jedan čovjek (naime Luther) zacrtao... u slučaju protureformacije stvari stoje obratno (dakle i u odnosu na Ignacija).« Nije nezanimljivo ustvrditi, da bismo danas mi ljudi dviju konfesija tu misao izrazili upravo obratno. Danas znamo, da protestantizam baš nije uvijek i svuda ostao vjeran Lutheru. Poznato je također, da se baš njemački protestanti toliko trude, da se vrate Lutheru. Put Ignacija i danas je, u svim bitnim crtama, put njegove Družbe. I to nam je danas bolje poznato nego što je to moglo biti poznato Gotheinu. Karakteristično je za tadašnje vrijeme i relativno potcjenjivanje sveca u odnosu na općeljudske vrednote, što se vidi iz zadnjih rečenica knjige, gdje stoji, »da je Ignacije svoju dušu zadojio mišlju: hoću da postanem ono, što su sveti Dominik i sveti Franjo-svetac; radi toga treba moliti... U našim očima postigao je i više: postao je čovjek, čijim će se karakterom baviti budućnost, dok god bude postojala historiografija« (s. 178).

Početkom našega stoljeća bilo je sve više protestantskih učenjaka, koji su se bavili likom španjolskog družboutilatelja. Dijelom ih privlači izrazita simpatija upravo zato, što nije nazivan svecem, kako se tada na protestantskoj strani govorilo o svetom Dominiku, svetom Franji, svetom Benediktu. Ograničavam se samo na dva istraživača. U tada popularnoj zbirci »Aus Natur und Geisteswelt«, u izdanju Teubnera u Leipzigu, objavljen je i svezak »Isusovci«. Ubrzo je trebalo tiskati drugu nakladu. Auktor je Heinrich Boehmer (1869—1927), profesor protestantske

teologije na sveučilištu u Bonnu, poslije u Marburgu i najzad u Leipzigu. On se bavio Lutherom te je dao značajne priloge poznavanju života velikog reformatora. To djelo o isusovcima prožeto je objektivnošću i pisano s ljubavlju, što nije izbjeglo ni njemačkim katolicima. Prvo poglavlje posvećeno je osnivaču Družbe. Može se reći, da je ovdje auktoru uspio briljantan prikaz Ignacija. Boehmer se poslije još bavio problemima oko Ignacija, pa je 1921. lajpciška akademija izdala njegov spis »Loyola i njemačka mistika«. I to djelo odiše ljubavlju i poštovanjem. Za protestanta znači mnogo, ako Ignacija smatra ravnim osnivaču metodista Johnu Wesleyu ili generalu Armije spasa Williamu Boothu. Više se ne bi smjelo ni očekivati, pa je stoga razumljivo, da se Boehmer ozbiljno ograničava, kad kaže: »Ma koliko iskrena, duboko ozbiljna bila njegova pobožnost, ipak... nije moguće u njemu vidjeti samostalnu religioznu ličnost ili religioznog genija. Ali kao religiozni organizator, on je naprosto nenadmašiv« (s. 34).

Ovakva ograničenja nalaze se u gotovo svim protestantskim djelima prve četvrtine našega stoljeća. Ali što se više proučavaju pojedinosti iz svećeva života i rada, to manje granica poznaje divljenje. Karl Holl (1866—1926), svojedobno profesor protestantske teologije na sveučilištu u Berlinu, kojemu zahvaljujemo vrijedne studije o Istočnoj crkvi i starokršćanskoj teologiji i koji se trudi da lik pravog Luthera približi srcu protestantizmu, napisao je 1905. značajan članak o »duhovnim vježbama« Ignacija Loyole, u kojemu dolazi do slijedećeg rezultata: »Ako se pregleda čitava metoda exercitia, sama zagonečka, koja se toliko žilavo odupirala shvaćanju nekatalika, ne izgleda više nerješiva. Protestant živi u predrasudi, da onaj, koji prođe kroz exercitia, mora žrtvovati dio svoje ličnosti. U stvari, exercitia oslobađaju i jačaju. Exercitia se vode toliko spretno, da sve izgleda da dolazi iz naše unutrašnjosti i nailazi na žar osjećaja i samosvladavanja, koji čovjeka uzdižu na viši stepen. Dokaz, da su exercitia postigla najviše, što se može očekivati od smišljene pedagogije, jest činjenica, da se učenik može voditi tako, da on i najstrožu stegu uopće i ne osjeća.« Takve riječi pročitati će i katolički istraživač Ignacija samo s bogobojaznim udivljenjem, premda pažljivu čitaocu ne će izmaći, da auktor u uspjehu vidi prije subjektivni nego objektivni element.

Iz vremena između dva rata spomenut ćemo samo dva rada evangeličkih teologa i kratko svratiti pažnju na njihovu tendenciju. Godine 1925. objavljena je u Langensalze (Friedrich Mann's Pädagogischer Magazin, Heft 808) teološka habilitacija marburškog privatnog docenta Hermanna Stoeckiusa pod naslovom »Ignatius von Loyolas Gedanken über Aufnahme und Bildung von Novizen«. Eto, kako sve više novih pojedinosti privlači pažnju istraživača. To djelo treba pažljivo čitati; iako se vidi, da auktor nije katolik, djelo je napisano s ljubavlju i simpatijama. Važnije od toga jest činjenica, da je jedan čitav protestantski fakultet povladio tom djelu i primio na osnovu baš tog djela auktora u svoje redove. Ignacije nije više osuđivan zbog uskosti; naprotiv, naglašava se njegova kozmopolitiska širina, povezanost asceze s humanizmom, koju je baš talijanska grana mlade Družbe naročito njegovala (s. 83). Prije je u protestanata, pa i u mnogo-

brojnih protestantskih učenjaka važila ponosna izreka: »Catholica non leguntur!« Baš takve publikacije o Ignaciju potvrđuju, da je to stanovište prevladano.

To važi i za druge publikacije, koje su simptomatične za vrijeme deset godina poslije, npr. »Ideja poslušnosti Ignacija Loyole« iz pera profesora kilske protestantske teologije Kurta Dietricha Schmidta (Göttingen, 1935). Osjetljiva tema za protestante! Sjetimo se, kolika je uloga i snaga one riječi, koja je, istrgnuta iz konteksta Ignacija i njegovih isusovaca, glasila »poslušnost leša«. Schmidt naprotiv naglašava: »Ignacije ne želi zapovijedati kao nadzornik robova, on će radije objasniti svoje razloge.« Auktor se i inače trudi da iskorijeni stare nesporazume. Gdje bismo htjeli da mu protuslovimo, ne susrećemo konfesionalna stanovišta i nesporazume, nego nedostatke, kako to obično ima kritika znanstvenih radova svake vrste. Možemo smatrati nedostatkom metode, ako se razlika između Ignacija i propovjednika Eckharta označi kao usporedba ekstremnog teksta jednoga s ekstremnim tekstom drugoga. Pa ipak, u ovom je djelu već važno, što auktor na jednom drugom mjestu izniči upozorava na sličnost dvaju velikih duhova. I tu Schmidtovo djelo znači prekretnicu. A kod ovog spisa trebalo bi obratiti pažnju na povod, iz kojeg je nastao; on je naime nastao iz jednog predavanja, što ga je auktor održao na trećem ekumenskom zasjedanju Lutherove akademije u Sondershausenu u kolovozu 1934, dakle, pred jednim izrazito protestantskim krugom. U izrazito protestantskoj sredini govori se o Ignaciju otvoreno i s poštovanjem, koje se samo po sebi razumije, kao da se radi o Božjem čovjeku, kojemu su sami slušaoci obavezni i kojega treba ubrojiti među svoje ljude. Koliko to držanje nalikuje na način, na koji se u katoličkim krugovima danas često govori o Martinu Lutheru!

Prostor mi ne dopušta, da govorim o daljnjim činjenicama i prikazima iz nedavne prošlosti — njihov je broj prevelik. Na svršetku mogu nešto reći o jednom zapanjujućem djelu o Ignaciju Loyoli, objavljenom g. 1953. Auktor je Walter Nigg, profesor reformirane teologije na ciriškom sveučilištu. Radi se o posljednjem poglavlju djela posvećenom Ignaciju Loyoli, »O tajni monaha«. Ne zaboravimo situaciju: Švicarska spada među rijetke zemlje, u kojima jezuitofobija živi do danas i u kojima je Družbi zakonom zabranjeno osnivanje samostana. U takvoj situaciji kliče protestantski teolog, pun ljubavi i poštovanja, riječima Stefana Georgea: »Vratite se, mudri i spretni oci!« Auktor se ne ustručava da Ignacija Loyolu nazove svecem (s. 380, s. 391. itd.). Sa sebi svojstvenom ganutljivom strastvenošću hvata se Nigg u koštac s »leyendom negrom« u pogledu Ignacija Loyole. On priznaje, da je protestantska znanost već pridonijela opravdanju Ignacija Loyole, što prije svega važi za Gotheina i Boehmera i njihovo uredno služenje povijesnim izvorima. Ali Nigg vidi i zna u čemu su i oni zatajali: »Na žalost, zatajali su u poznavanju psihičkih sposobnosti Ignacija Loyole, zbog čega nas njihovi radovi ipak ne mogu zadovoljiti. Potreban je još jedan korak, da se sagleda kršćanska dubina osnivača Družbe, u kojoj ćemo naći jezgru njegove ličnosti... Ignacije je toliko čvrsto stajao u Božjoj stvarnosti, da polovina zapadnog kršćanstva ne može zadržati nje-

govu namjerno iskrivljenu sliku. Njegovo vjersko poslanje ne dopušta da bude uprljan. Ignacije je vani vremena, pa ima što da kaže čitavom kršćanstvu« (388). To su riječi, moramo se još jednom sjetiti, protestantskog profesora jednog teološkog fakulteta! Walter Nigg je najvećim dijelom već izvršio zadatak revizije gledanja na sveca. U tom pravcu on se toliko zalaže svojim majstorskim prikazom Ignacija. On razara jednu mračnu legendu za drugom. Ali, njegovo duboko shvaćanje duše tražitelja Boga još je važnije; on prikazuje ogorčene borbe njegove duše i milost, koja je njegovu dušu posvetila. Iz njegovog prikaza doznajemo, ne, mi naprosto doživljavamo, kako Ignacije postaje asketa, ribar ljudi, mistik. Nigg ga stavlja uz sv. Tereziju od Maloga Isusa i sv. Ivana od Križa. Posebnost njegove mistike naziva »grandioznom mistikom puta« i »mistikom služenja«; prikazuje, kako Ignacije od svog obraćenja osluškuje putove Božje volje, koja mu se nerijetko objavljuje u vizijama; prikazuje, kako Ignacije stječe dar razlikovanja duhova i kako postaje »jedan od velikih egzorcista kršćanstva« (s. 392). »Žar ignacijske mistike« nalazi Nigg u zahtjevu »hallar Dios en todas las cosas« (nalaziti Boga u svim stvarima). »U tom zahtjevu nalazi se zadnja volja Ignacijeva, i ne možemo da mu dovoljno zahvalimo... Čovjeku se ne može postaviti veći i blaženiji cilj nego da nalazi Boga u svim stvarima, što je samo drugi izraz za »neprestanu molitvu« (s. 393). Nigg završava svoj prikaz sveca riječima: »Njegova mistika puta i služenja zaključuje se u nalaženju Boga u svim stvarima, koje postaje plodno, ako se shvati kao pobuda, da stvaranjem novih formi spasimo svoju epohu, kako ju je jednom Ignaciju uspjelo obratiti« (s. 384).

Luther-priznat i hvaljen od katolika, Ignacije-priznat i hvaljen od protestanata, nije li to sretno znamenje našega vremena? Naše vrijeme tako je bogato zabunama i nemoćnostima i u njemu se politika neuspješno trudi da ljudima dade mir! Ali, u ovom miru i tišini, koji se tu i tamo još mogu naći, pozivaju se na okup religiozni duhovi svih naroda i vjera, da se međusobno shvate u harmoniji slavljenja Boga. Tako možda i u naše užurbano i naoko bezbožno vrijeme čovjeka može ispuniti zajedničko slavljenje Boga; kako ga je Ignacije lapidarnim riječima stavio na početak svojih exercitia:

»El hombre es criado para alabar hacer reverencia y servir a Dios, nuestro Señor, y mediante esto salvar su anima.« (Čovjek je stvoren da slavi Boga, našeg Gospodina, da mu se klanja i da mu služi, te da na taj način spasi dušu).

Preveo s njemačkog Ivan Lazarović

Hans Rheinfelder